

Sikorski, Jerzy

XI Międzynarodowy Kongres Historii Nauki

Komunikaty Mazursko-Warmińskie nr 3, 496-498

1965

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

C O P E R N I C A N A

XI MIĘDZYKONKRESOWY KONGRES HISTORII NAUKI

W toku obrad sekcyjnych XI Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, który odbył się w Polsce w dniach 24—29 VIII 1965 r., wygłoszono w sumie 9 referatów, w różnym stopniu wiążących się z osobą lub z dziełem Mikołaja Kopernika. Przytoczone niżej krótkie relacje sporządzono w oparciu o streszczenia referatów, zawarte w specjalnej publikacji kongresowej: *XI Congrès International d'Histoire des Sciences. Sommaires. Varsovie—Cracovie, août 24—29 1965* [Warszawa 1965], ss. 594.

1. Karol G ó r s k i (Polska), *L'influence du milieu social sur la formation de l'attitude scientifique de Nicolas Copernic*.

Wychodząc z założenia, że elementy środowiskowe wpływają kształtując na umysłowość jednostki, autor dokonał tu analizy kilku środowisk, w których Kopernik przebywał w różnych okresach swego życia. A więc środowisko uniwersyteckie, następnie — rodzinne, związane z atmosferą i problemami patrycjatu toruńskiego. To ostatnie — jak stwierdza autor — wciągnęło astronoma w krąg problematyki ekonomicznej, a przede wszystkim w kwestię naprawy pieniądza, która żywo interesowała stany pruskie. I wreszcie niepośrednią rolę przyznaje autor osobistym walorom Łukasza Watzenrode, który własną postawą świadczył, jak należy prowadzić zwycięską walkę o nowe idee.

2. I. Veselovskij (ZSRR), *Kak bylo napisano „O vraščenijach nebesnych sfer”*.

Autor stawia tezę, iż dla Kopernika bodźcem do napisania dzieła stała się praca, którą podjął w związku z reformą kalendarza. Jest to zupełnie nowe stanowisko, odmienne od tego, które reprezentował L. A. Birkenmajer, toteż szkoda, że w omawianym streszczeniu nie znajdujemy dlań żadnego uzasadnienia.

Na całość pracy składają się szczegółowe rozważania, wywodzące z różnorodnych przesłanek chronologiczną kolejność powstawania poszczególnych partii tekstu *De Revolutionibus*.

3. Janusz P a g a c z e w s k i (Polska), *Astronomical Observatories of Nicholas Copernicus in Frombork on the Basis of a XVIth Century Document*.

Jest to zreferowanie osiągnięć badawczych autora, które opublikowano m. in. na łamach niniejszego czasopisma¹. Najważniejszym stwierdzeniem autora jest niewątpliwie to, iż tradycyjny pogląd na lokalizację obserwatorium Kopernika we Fromborku nie może ostać się w konfrontacji z odpowiednim materiałem źródłowym. Tym materiałem, poddanym przez autora drobiazgowej analizie, jest dziennik obserwacyjny Eliasza Cimbera, wysłanego do Fromborka

¹ J. P a g a c z e w s k i, *Duńska ekspedycja astronomiczna na Warmię w roku 1584*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, nr 1 (83), 1964, ss. 21—38. Por. tenże: *Lokalizacja obserwatorium Kopernika we Fromborku na podstawie XVI-wiecznego dokumentu*, Kwartalnik Historii Nauki i Techniki, nr 1, 1964, ss. 3—10.

przez Tycho de Brahe w 1584 r. dla sprawdzenia niektórych obserwacji Kopernika. Tycho de Brahe opublikował następnie rezultaty owych obserwacji, a także sam dziennik. Ogromną wartość tego przekazu podkreśla fakt, iż Cimber zainteresowany był w przeprowadzeniu swych obserwacji dokładnie z tego samego miejsca, z którego wykonywał je Kopernik. W owych czasach określenie tego miejsca, które Mikołaj Kopernik nazywał *pavimentum*, nie nastroczało jeszcze żadnych trudności. Na podstawie pewnych elementów topograficznych wynikających z opisu Cimbera J. Pagaczewski określa w przybliżeniu miejsce *pavimentum*. Sądząc, iż musiało ono być sporządzone z materiałów trwałych, postuluje jego odszukanie.

Wspomniane elementy topograficzne orientują z kolei o istnieniu drugiego, a zarazem zasadniczego miejsca obserwacji Kopernika, którym — wedle dociekań autora — była nie wieża (*turris*) Kopernika, lecz wieżyczka (*turricula*), utożsamiana z istniejącym w południowo-zachodnim narożu murów oktagonem (niższym od wieży Kopernika). Na wzgórzu katedralnym we Fromborku autor rozróżnia więc i identyfikuje następujące elementy topograficzne, wiążące się z osobą Mikołaja Kopernika:

A. Na zewnątrz murów obronnych

a. Kuria i alodium;

b. *Pavimentum*, zbudowane obok tej kurii i przeznaczone specjalnie dla instrumentu zwanego kwadrantem;

B. Wewnątrz murów obronnych

a. Wieża (*turris*) Kopernika, posiadająca wyłącznie charakter mieszkalny i związana z obserwatorium pomostem biegnącym wzdłuż murów;

b. Wieżyczka (*turricula*) czyli oktagon, będący stałym obserwatorium Kopernika we Fromborku.

4. K. H u j e r (USA), *Comenius and Copernicus De Revolutionibus Orbium Coelestium*.

Autor przedstawia fragment dziejów sławnego manuskryptu, który od 17 I 1614 r. do 1641 r. znajdował się w posiadaniu Jana Amosa Komeńskiego i dzielił wraz z nim jego burzliwe losy. Rzecz znamienna, iż jakkolwiek Komeński doceniał wagę rękopisu, którego stał się przypadkowym posiadaczem, to jednak nie był on zwolennikiem idei heliocentrycznej. Autor przypomina, iż Komeński w swej gorliwości bronienia dogmatu biblijnego wystąpił z własną antytezą w postaci *Refutatio astronomiae Copernicianae*. Rękopis tej rozprawy uległ zniszczeniu w Lesznie w 1656 r.

5. M ü l l e r (Niemcy), *The Copernican System of the World and its Reception by Martin Luther, Philip Melancthon and Caspar Peucer*.

Autor występuje z próbą rehabilitacji reformatorów niemieckich w kwestii ich stosunku do Kopernika i jego dzieła. Dowodzi, iż Luter raz tylko ustnie wypowiedział drobną uwagę (1539), która miała charakter lekceważący raczej niż potępiający. Melancthon był nieco surowszy i bardziej stanowczy w ocenie dzieła, ale to nie przeszkodziło mu wielokrotnie słać astronoma z powodu dokładności jego obserwacji.

6. S. N a k a y a m a (Japonia), *Copernican Theory as Screened by the Far Eastern Astronomers*.

Nazwisko Kopernika pojawiło się w literaturze chińskiej po raz pierwszy w tamtejszej encyklopedii, wydanej w latach 1631—1634. Nie była to jednak rodzima encyklopedia, lecz jezuicka, stąd i spojrzenie na Kopernika było zupełnie specyficzne. Ukazano go tu w konfrontacji z teorią Tycho de Brahe, uznawaną przez jezuitów za poprawną. Jeśli zaś idzie o Chińczyków, to

z punktu widzenia ich tradycyjnej astronomii rodzaj systemu planetarnego (helio czy geocentryczny) był sprawą nieistotną.

7. Jolán M. Zemplén (Węgry), *Copernicus and Hungary*.

W połączeniu z obszernym tłem historycznym autorka przedstawia dzieje myśli i idei kopernikańskiej na Węgrzech w okresie od 1543 r. aż po drugą połowę XVIII wieku². Wskazuje ona, że stosunek do idei Kopernika kształtował się na Węgrzech zupełnie podobnie, jak w innych krajach Europy. Największymi antagonistami systemu byli przede wszystkim jezuici, co uwidaczniało się jeszcze w pierwszych dziesięcioleciach XVIII wieku. Najwcześniejszym zwolennikiem kopernikanizmu na Węgrzech oraz jednym z najwcześniejszych w Europie był Dávid Frölich (1600—1648), tamtejszy pionier geografii. Większość jednak nawet postępowych uczonych przyłączyła się do wypośredkowanej teorii Brahego. Autorka dowodzi, iż „całkowicie odrzucono teorię Kopernika ze strachu lub przez szczerze przekonania religijne, ale nawet i odrzucający musieli być pod urokiem piękna i prostoty nowej teorii”³.

8. M. Graubard (USA), *Andreas Osiander: Lover of Science and Defender of its Freedom*.

Jest to próba zrehabilitowania wydawcy *De Revolutionibus*, który — zdaniem autora — podejmując bezinteresownie to przedsięwzięcie, naraził się na brak zrozumienia u współczesnych i potomnych (Giese, Kepler, Galileusz, Brożek i inni). Autor w pochlebnych słowach kreśli sylwetkę Osiandra, nie zatrzymując się bliżej nad sprawą edycji dzieła Kopernika oraz nad wynikłymi stąd konsekwencjami, mającymi prosty związek z Osiandrem.

9. B. I. Cohen (USA), *Newton and Copernicus*⁴.

Jerzy Sikorski

---

² Por. też: J. M. Zemplén, *Kopernik i Węgry*, *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*, nr 3, 1962, ss. 259—284.

³ *Ibidem*, s. 263.

⁴ Praca została wymieniona w spisie referatów wygłoszonych na Kongresie (op. cit., s. 573), nie podano jednak jej streszczenia.